

Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekât, Zekât Fonu ve Zekât Muhasebesi

Ayhan YATBAZ*

Özet

İslam'ın öne çıkan beş şartından biri olan zekât, kelime anlamı olarak büyüme, artma, övme, temizlenme ve paklanma anlamlarına gelmektedir. Zekâtın dindeki karşılığı ise birtakım şartların oluşması halinde belirli yerlere sarf edilmesi gereken muayyen mallar üzerindeki hak anlamına gelmektedir. İslam dininde belirli şartların oluşması halinde zekât verilmesi farzdır. Zekât sosyoekonomik hayatta önemli bir role sahiptir. Zekât sayesinde zenginlerin ellerindeki iktisadi kıymetler karşılıksız olarak yoksullara transfer edilir. Böylece sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanmasında ve gelir eşitsizliğinin en aza indirilmesinde katkı sağlanmış olur. Zekâtın farz olabilmesi için tam mülkiyetin bulunması, nisab miktarına ulaşılması ve malın elde edilişinin üzerinden bir kameri yıl geçmiş olması gereklidir. Zekât mükellefiyetinin kapsamına esas olarak bireyler girmekle beraber bazı şartlar oluşmuşsa hükmi kişiliğe sahip şirketler de bu kapsama girebilir. Bu bakımdan faizsiz finansal kuruluşlar da bu kapsamda ele alınabilir. Bu çalışmada faizsiz finansal kuruluşlarda zekât konusu ele alınacaktır. Bu kapsamda hangi durumda faizsiz finansal kuruluşlar için zekâtın söz konusu olacağı, hangi iktisadi kıymetlerin zekat kapsamına gireceği ve bu kıymetlerin hangi mali tablolarından nasıl sağlanacağı, zekat tutarının nasıl hesaplanacağı, nasıl ödeneceği gibi konular ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zekât, Zekât Fonu, Faizsiz Finansal Kuruluşlar, Zekât Muhasebesi

Zakah, Zakah Fund and Accounting for Zakah in Interest Free Financial Institutions

Abstract

Zakah which is one of the outstanding five pillars of Islamic religion means increase, praising, purity and cleanness as word meaning. The religious meaning of Zakah is right on the particular goods which is disbursemented for certain places in case certain conditions occur. In Islamic religious, in case of certain conditions, giving zakah is obligation. On the other hand, zakah has an economic effect on society. Zakah facilities that economic assets owing to the riches are transferred to the needy by voluntary. So, it take on an important task in satisfying social justice and equity and minimizing income inequality. To have compulsory zakah, there are full ownership, quorate, and it must wait a lunar year after obtaining assets. Fundamentally zakah payers are individuals, but in some situations they can be companies with legal personality. In this regard, it also involves interest-free financial institutions (participation banking, interest-free insurance, takaful). These

---

* Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık ve Finans Bölümü, ayhanyatbaz@hotmail.com
© IJISEF, 2015

institutions pay zakah in case of making a decision about zakah at General Assembly. Even, if depositors owing to account in the financial institutions demand, they can pay zakah on behalf of them. In this study it is mentioned about zakah payer as an interest-free institution and zakah fund. Zakah for interest free institutions will be mentioned at which situations; which assets fall within the scope of zakah; how to extract zakah assets from financial statements; how to calculate zakah base and zakah due; how and whom to distribute collecting zakah.

Keywords: Zakah, Zakah Fund, Zakah Accounting, interest-free financial institutions

JEL Classification: M41, G21

Giriş

Zekât nisab¹ ve süre² şartının sağlanması hâlinde her Müslüman için farz olan bir ibadettir. Şartları sağladığı halde zekât ödeme yükümlülüğünü yerine getirmeyen bir Müslüman, Allah'a karşı bireysel olarak sorumlu olur. Dolayısıyla zekât bireysel bir ibadettir. Bununla beraber bir ortaklık işletmesinde ortakların malvarlıkları ayrı ayrı zekât nisabını sağlamıyorken birlikte ele alındığında nisabı sağlayabilir. Bu durumda işletme ortakları zekât mükellefi olabilirler. Bunun nedeni işletmenin ayrı bir hukuki kişilik olarak düşünülmesi ve dolayısıyla malvarlığının bir bütün olarak ele alınması gerekliliğidir. Bu durum göz ardı edilmesi halinde zekâttan kaçınılmış olacaktır. Nitekim hadis kitaplarına bakıldığında ortaklık mallarının ayrılmadan bir bütün olarak zekâtlandığı görülmektedir.

Faizsiz finansal kuruluşların da hükmî kişilik kapsamında ele alınacağı dolayısıyla zekâta tabi tutulurken ortak bazında değil malvarlığının bütünü üzerinden hareket edileceği çok açıktır. Burada akıllara şöyle bir soru gelebilir: Hissedarlar kuruluştan alacakları temettüleri üzerinden zekât ödemeleri gerekmez mi? Bu soruya birkaç yönden hayır cevabı verilir. Birincisi, kâr hesaplanırken zekâta tabi olmayan gelirler eklenebilir, tabi olan giderler de çıkarılabilir. Örneğin kıdem tazminatı gideri hesaplandığı tarihte henüz ödeme aşamasına gelmediği için zekât hesabında indirim olarak dikkate alınmaması gerekir. Aynı şekilde zekâta tabi olmayan gelirler de örneğin faiz geliri kâr hesaplanırken dikkate alınmamalıdır. İkincisi, kuruluş zarar etse bile yine zekât ödeme durumu söz konusu olabilir. Tam tersine kâr elde eden bir kuruluş da zekât ödememe durumu ile de karşılaşabilir. Bu bakımdan kâr-zarar durumu zekât hesaplamada bir ölçü olarak dikkate alınamaz. Üçüncüsü, zekâtın hangi varlıklar üzerinden alınacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Zekâta tabi varlıklar altın, gümüş, nakit ve nakit benzerleri, alacaklar, ticari mallar, tarım ürünleri ve besi hayvanlarından oluşur. Zekât mükellefinin borçları varsa eğer onlar da zekât varlıklarından düşülür. Bu ikisi arasında zekât varlıkları lehine olumlu bir fark kalırsa bunun üzerinden zekât ödenir. Dolayısıyla kuruluşun ya da gerçek kişinin kâr zarar durumuna bakılmaz.

Türkiye'de zekât hesaplama ve toplama görevini yürüten bağımsız bir kurum olmadığı için işletmeler dolayısıyla faizsiz finansal kuruluşlar zekât hesaplama işini kendileri yapmak durumundadır. Şayet işletmeler bunu yapmadıkları takdirde hissedarlar zekât hesaplama ve ödeme işinden doğrudan sorumlu olurlar.

---

¹ Ticâret mallarının kıymeti, 200 dirhem gümüş veya 20 miskal altına eşit olduğunda nisaba ulaşmış sayılır.

² Hicrî takvim'e göre bir senenin geçmiş olması (Hevelânü'l-havl)

Muhasebenin temel fonksiyonlarından biri de çıkar gruplarına işletme hakkında yararlı bilgiler sunmaktır. Bu çıkar gruplarından biri olan hissedarlar şayet zekât ibadetini yerine getirmek istemeleri halinde zekât tutarını hesaplayabilmeleri için işletmenin kendilerine sunacağı bazı mali bilgilere ihtiyaç duyacaklardır. Bu bakımdan işletmenin hissedarların bu yöndeki bilgi ihtiyacını karşılamaları esastır. Bunun için işletmeler faaliyet raporlarını hazırlarken zekât matrahını hesaplamaya imkân sağlayacak şekilde bilgi sunmakla mükelleftir.

İşletmeler, zekât hesaplama işini kendileri de yapabilirler. Şayet böyle yapmaları halinde kendi içinde oluşturacakları bir birimi zekât hesaplamakla görevlendirebilirler ya da bu işi bağımsız bir kuruluşa devredebilirler.

Zekât tutarı hesaplandığında bu tutar hissedarlara temettü ödemesi adı altında ödenebilir. Ancak kar yetersiz kalırsa ya da dönem zararla sonuçlanmışsa temettü ödemesi olamayacağı için Genel Kurul toplantısında alınacak bir kararla her yıl kârın bir kısmı Zekât Fonu olarak ayrılabilir. Böylece gelecek dönemlerde karın yetersiz kalması ya da dönemin zararla sonuçlanması halinde bile tahakkuk eden zekât tutarının hissedarlara ödenmesi mümkün olur.

Bu çalışmada yukarıda belirtildiği üzere bir ortaklık işletmesi olan faizsiz finansal kuruluşlarda zekât hesaplama, zekât fonu ve muhasebeleştirme konuları üzerinde durulmuştur. Çalışma üç kısımdan oluşmuştur. Birinci kısımda zekât kavramı, ikinci kısımda faizsiz finansal kuruluşlarda zekât konusu ve son kısımda ise zekât fonu ve muhasebesi üzerinde durulmuştur.

1. Zekât Kavramı

Zekât yaygın bir şekilde vergi ya da bağış olarak adlandırılmaktadır. Zekât kutsal bir görev olduğu için bunlardan hiçbiri doğru değildir. Zekât fakirin zengin üzerindeki hakkı olarak görülür. Zekâtı esirgemek fakiri Allah vergisi olan hakkından mahrum bırakmaya eşdeğerdir (1st Ethical Charitable Trust 2011:4).

Zekât belirli yerlere sarf edilmesi gereken muayyen mallar üzerindeki haktır. Şartlar oluştuğunda farzıyandır.

1.1 Zekât ve Verginin Karşılaştırılması

İslami kurallara göre yönetilen bir devlette Allah'ın bir emri olarak dolayısıyla bir ibadet hükmünde olan zekât ile din dışı kurallara göre yönetilen devletler tarafından uygulanan vergi teorik olarak birbirinden farklıdır. Aşağıda zekât ile vergi arasındaki farklılıkları ortaya koyan bir tablo sunulmuştur.

Tablo 1: Zekât ve Verginin Karşılaştırılması

	ZEKÂT	VERGİ
Amaç	Zengin Müslümanlardan belirli sekiz sınıfa transfer	Tüm ekonomik birimlerden hükümetin belirleyeceği yerlere transfer
Düzenleme kaynağı	Kur'an ve sünnet	Hükümetler
Mükellefiyet	Müslümanlar	Tüm ekonomik birimler
Oranlar	Belirli ve sabit	Maliye Politikasına göre değişir
Dağıtım	Belirli sekiz yer	Maliye Politikasına göre değişir
Zamanaşımı	Yok	Var
Sorumluluk	Zorunlu mali ibadet şekli	Yasal mali zorunluluk
Terk etme	Terk edilemez	Terk edilebilir
Muafiyet veya istisna	Yok	Var
Ödeme zamanı	Yılda bir kez veya hasat zamanı	Çok çeşitli
Yaptırım	Maddi ve manevi	Maddi
Dayanak varlık	Üretken mal varlığı ve nakit	Tüketim de dâhil birçok ekonomik faaliyet ve malvarlığı
Toplama şekli	Doğrudan	Doğrudan ve dolaylı

Kaynak: Yazar tarafından çeşitli kaynaklardan derlenmiş ve geliştirilmiştir.

Söz konusu tabloda zekât ile vergi arasında var olan birçok fark ortaya konmuştur. Zekâtın ibadet hükmünde olması en temel farklardan biri olarak görülebilir. Bununla birlikte zekâtın kimlerden, ne zaman, hangi oranda veya miktarda alınacağı ve kimlere harcanacağı önceden bellidir ve hiçbir şekilde değişkenlik göstermez. Buna karşılık vergilemede vatandaş olsun olmasın herkesten vergi alınması teorik olarak mümkündür. Örneğin yabancı uyruklu biri Türkiye'ye turizm amaçlı geldiğinde yaptığı her harcamada ve elde ettiği her gelirden vergi vergiyle karşılaşabilir. Geleneksel vergilemede ayrıca oranlar

yıldan yıla hatta hükümetten hükümete değişiklik gösterebileceği gibi ilave vergiler de gündeme gelebilir. Toplanan vergilerin nerelere harcanacağı da belli değildir. Son olarak vergilemeden kaçınıldığında belli bir süreden sonra vergi affı söz konusu olabilmektedir. Ancak zekâta durum böyle değil. Tahakkuk eden zekât tutarının üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin ödenmek zorundadır. Aksi takdirde hem maddi hem de manevi yaptırımlara maruz kalınabilir.

1.2 Zekâtın Konusu

Zekâtın farz olması için aşağıdaki üç şartın birlikte gerçekleşmiş olması gerekir (Shihatah at al. 2004:6-7):

- (i) Tam mülkiyet
- (ii) Nisap
- (iii) Süre (malın elde edilmesinin üzerinden bir yıl geçmesi)
- (iv) Müslüman olma
- (v) Mümeyyiz (akıllı, doğruyu yanlıştan ayırabilen) olma
- (vi) Reşid (bülüğ çağına erişmiş) olma

Tam mülkiyet, sahiplerinin mal üzerinde diledikleri gibi tasarruf etme yetkisine ve malın kâr/getirisine tam malik olmasını ifade eder. Nisab, üzerinden zekât ödenebilen minimum servet miktarıdır. Bu bir kişinin nisab sahibi olduğu ve bu nedenle zekât yükümlüsü olduğu kabul edildiği garanti edilmiş minimum finansal tabanı ifade eder. Nisab limiti Peygamber s.a.v. tarafından 20 miskal altın veya 200 dirhem gümüş olarak belirlenmiştir³. Bu ölçüler sırasıyla 87,48 gram altın ve 612,36 gram gümüşe denktir. Şayet bir kimse varlık olarak altına sahipse, altın nisab ölçüsünü kullanmalıdır. Şayet bununla birlikte kişi karışık varlığa sahipse, gümüş nisab seviyesini kullanması gerekir (1st Ethical Charitable Trust 2011:4). Para ve para benzerleri ile ticari emtianın o günkü rayiç değerine göre parasal değerinin bu nisaba ulaşması gerekir. Bu şartlar sağlandığı takdirde altın, gümüş, para ve ticaret mallarının zekât miktarı hicri takvim esas alındığında % 2,5 olarak dikkate alınır. Zekâtın tahakkuk ettiği anda ödenmesi esastır. Bununla birlikte geçerli nedenlerin oluşması halinde bir yıla kadar geciktirilmesi de mümkündür. Zekâta zaman aşımı söz konusu değildir (Odabaşı ve Aktepe, 2011:676). Nakdi, ticari ve hayvansal varlıkların üzerinden bir kameri yıl (ay yılı) yani 354 gün geçmesi gerekir. Zirai ürün ve meyveler hasat edildiklerinde, maden ve defineler de çıkarıldıklarında zekâta tabi tutulur.

---

³ Yahya ibn Umâre şöyle demiştir: Ben Ebû Saïd el-Hudrî(R)'den işittim, o şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında zekât yoktur. Beş ükiyyeden (yani ikiyüz dirhemden) az miktardaki gümüşte zekât yoktur. Beş vesk miktârının altındaki (hurma, üzüm ve hububat) mahsüllerinde de zekât yoktur. (Buhari, K. Zekât, 33-Gümüşün Zekâtı Babı, Hadis no 49). Ükiyye, şeriat lisânında 40 dirhemdir. Hadiste beş ükiyye miktârından azda zekât olmadığı açıkça bildirildiğinden, gümüşün nisabı 200 dirhem demektir. 1 vesk ise 60 sa ölçüsündedir.

1.3 Zekâtın Önemi

Kur'an'a göre Zekâtın önemi aşağıdaki noktalarda özetlenebilir (Dhar, 2013:9):

- (i) Zekât Müslümanlara verilen servete yönelik Allah (s.v.t.) tarafından imtihandır.
- (ii) Zekât tüm peygamberlerin ümmetleri üzerine zorunludur.
- (iii) Zekât Müslümanların inanç seviyesini gösterir.
- (iv) İslam kardeşliğinin temelidir.
- (v) Aynı zamanda namaz (İslam'ın bir diğer şartı) ve zekât inanların bir işareti olarak rol oynar.
- (vi) Allah'ın yardımı için kriterdir.
- (vii) Zekâttan kaçınanlar Kıyamet gününün kaçınılmaz sonunda ıstırap çekerler.

1.4 Zekâta Tabi Varlıklar

Zekâta tabi varlıklar genel olarak aşağıdakilerden oluşur (1st Ethical Charitable Trust 2011:6; Abdul Rahman, 2011:212; Odabaşı ve Aktepe, 2011:654):

- (i) Altın ve gümüş
- (ii) Nakit ve likit yatırımlar
- (iii) İşletme varlıkları (stoklar, hisse senetleri, taşınmazlar ve emeklilik dâhil)
- (iv) Tahsil edilmesi kuşkuolu olan ve ödeneceği umulmayanlar dışındaki alacaklar
- (v) Besi hayvanları
- (vi) Tarımsal ürünler
- (vii) Su ürünleri
- (viii) Meyveler
- (ix) Madenler
- (x) Defineler

1.5 Zekâta Tabi Olmayan Varlıklar

Zekâta tabi olmayan varlıklar ise genel olarak şöyledir (Odabaşı ve Aktepe, 2011:656-7):

- (i) Ücretler, maaşlar ve serbest meslek gelirleri teslim alındığında (Ancak alındıktan bir yıl sonra kalan tutar zekâta tabidir.)
- (ii) Ticari amaç taşımayan gelir getirici sabit varlıklar (Ör. makineler, binalar)
- (iii) Kamu kuruluşları nezdinde tutulan sigorta fonu malları ile kamu malları

(iv) Hayır, hizmetlerine vakfedilmiş mallar

1.6 Zekât Kimlere Verilir?

Zekât aşağıda belirtilen sekiz grup kimselere verilebilir (Kur'an, Tevbe 60):

- (i) Fakirler (fukara)
- (ii) Yoksullar (mesâkîn)
- (iii) Zekât toplamakla görevli olanlar
- (iv) Kalpleri İslama ısındırılacaklar (müellefetülkülüb)
- (v) Köleler
- (vi) Borçlular
- (vii) Allah yolundakiler
- (viii) Yolda kalmışlar

2 Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekât Uygulaması

2.1 Faizsiz Finans ve Faizsiz Finansal Kuruluş Kavramı

Finans (şirketler, bireyler ve devletler tarafından) fon (dar anlamda para) sağlamaya denir (Cambridge Advanced Learner's Dictionary, p.530). Finans genel olarak iki şekilde yapılır: sermaye koyma ve borçlanma. Sermaye kişiler tarafından işletmeye süresiz olarak tahsis edilen fonlardır. Sermaye koyma yoluyla fon sağlama işleminde faiz yoktur bunun yerine temettü ve sermaye kazancı vardır. Bir diğer fon sağlama yolu olan borçlanma ise banka ve benzeri kredi kuruluşlarından ya da menkul kıymet ihracı yoluyla belirli bir vade ve faiz oranı üzerinden sağlanan fonlardır. Vade bitiminde borç veren kişiye başlangıçta alınan anapara ile beraber faiz ödemesinde bulunulur.

Faiz içeren borç verme işlemini gerçekleştiren kuruluşlar genel olarak bankalar, faktöring şirketleri ve forfaiting şirketleridir. Bu kuruluşların gerçekleştirdiği faizli borç işlemleri ve borçlanma araçlarının ihraç işlemleri geleneksel finans, faizli borç veren bankalar geleneksel bankalar olarak adlandırılır.

Faizsiz finans ise geleneksel finansın aksine faiz içermeyen fon sağlama işlemidir. Faizsiz finasta faizin yerini kâr alır. Dolayısıyla faizsiz finasta finansörler yani fon tedarik edenler bu hizmetlerinden dolayı kâr adı altında kazanç sağlarlar.

Faizsiz finasta kâr kavramı söz konusu olduğu için doğal olarak geleneksel finasta olmayan finansal araçlar mevcuttur. Faizsiz finans araçlarından başlıcaları şöyledir (Özsoy, 2012:163-176):

- (i) Murabaha (vadeli mal alımı)
- (ii) İcara (kira ve finansal kiralama)

- (iii) Selem (mal bedelini peşin ödeme)
- (iv) Mudarebe (emek sermaye ortaklığı)
- (v) Teverruk (murabaha yolu ile alınan bir malın üçüncü bir kişiye peşin bedelle satılması)
- (vi) Müşareke (ortaklık)

2.2 Ortaklıkların Zekât Mükellefiyeti ve Dinî Dayanakları

İslam Hukukçuları, tüzel kişiliği müstakil bir mevzu olarak ele almamışlar, fakat bu konuya yeri geldikçe değinmiş ve üzerinde durmuşlardır. Özellikle devlet, beytülmal, vakıf, mescit gibi müesseselerin işleyişini izah ederlerken, bu kurum ve kuruluşların, hakiki şahıslar gibi vazife gördüklerini belirtmişlerdir. Bununla beraber müesseselerin manevi bir kişiliği olsa bile bunlar gerçek kişiler tarafından temsil edilirler. Mesela devlet, devlet başkanıyla, beytülmal, maliye bakanıyla, vakıf başkanıyla veya müteveli ile temsil edilmektedir. Dolayısıyla bu müesseseler gerçek birer şahıs gibi telakki edilip yetkili merci önünde dava edilip yeri geldikçe de davacı durumunda olmuşlardır. Bu da ancak bu müesseselerde varlığı kabul edilen manevi şahsiyete atfen yapılmaktadır (Köse, 1998:228-9).

İslam fıkıhçıları arasında önemli tartışma konusu olan bir başka konu da şirketlerin zekât yükümlüsü olup olmayacaklarıdır. Bu durum 1985 yılında Kuveyt'teki zekât konferansında çözüme kavuşturulmuştur. Konferans ayrı bir yasal kişilik olarak görülen şirket durumunda, şirket zekâta tabiymiş gibi zekâtın net cari varlıklarına dayalı olarak belirlenmesi gerekeceğini kabul etmiştir. Belirlenen zekât kendi kendine dini yükümlülüğünü yerine getiren her bir sahibin amacına yönelik sahipler arasında paylaştırılır. Bununla birlikte İslam hukukçuları aşağıda belirtilen dört durumun ortaya çıkması halinde şirketin zekât yükümlülüğünü kendisinin yerine getirmesi gerektiği konusunda görüş birliği içindedir (Dhar, 2013:7):

- (i) Zekât verilmesini emreden bir kanun çıkması
- (ii) Tüzükte zekât verileceğine dair madde bulunması
- (iii) Zekât verileceğine dair genel kurul kararı bulunması
- (iv) Ferdi mülkiyet sahipleri şirketi zekât yükümlülüğü yerine getiren temsilcileri olarak hareket etmesi için yetki vermesi

Ortaklık mallarının zekât hesaplanmasında bir bütün olarak ele alındığına yönelik dini delillerin biri de şu hadistir: “*Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr (R), Rasûlullah'ın takdir buyurduğu zekât mîkdârına âid Enes ibn Mâlik'e yazdığı mektûbda: Zekât (artar veya eksilir) endîşesiyle, ayrı ayrı bulunan zekât malları bir araya toplanmaz; toplu*

*bulunanların arası da ayrılmaz, diye yazmıştır.*⁴ Bu hadise göre zekâta tabi tutulacak malların ayrılamayacağı ya da birleştirilemeyeceği vurgusu yapılmıştır. Nitekim mallar ayrıldığında zekât mükellefinin aleyhine olarak alınacak zekât tutarı artabilirken tersi durumda ise zekât miktarı düşebilir. Örnek vermek gerekirse, 1 ila 39 koyun için zekât yokken 40 ila 120 koyunda zekât 1 koyun, 121 ila 200 koyunda zekât 2 koyun iken bundan sonrasında 100 koyunda bir koyun zekât olarak verilmektedir. Buna göre zekât görevlisi, bir kimsenin 120 koyununu üç gruba ayırırsa o kimse 1 koyun zekât olarak vermesi gerekirken 3 koyun verme durumu söz konusu olacaktır. Tersisi durumunda ise yani üç ayrı kimseye ait 40 koyun birleştirilerek tek bir kimseye ait 120 koyun olarak gösterilirse bu seferde zekât miktarında haksız bir durum ortaya çıkacaktır. Bu bakımdan genelde ortaklık özelde ise faizsiz finansal kuruluş malları ortaklar (hissedarlar) bazında değil de kendi içinde bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Zekât malları ile ilgili bir başka hadis de şöyledir: “*Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr, Rasûlullah'ın takdîr buyurduğu zekât mikdârına dâir Enes'e şunu da yazmıştır: "Herhangi iki karışık sürüden oluşan ortaklı bir sürünün zekâtı hususunda, bu karışık sürünün iki sahibi, kendi aralarında adalet gereğince birbirlerine müracaat ederler.*”⁵ Bu hadiste açıkça görülmektedir ki ortaklık malları zekât bakımından bir bütün olarak ele alınmakta, ortaklar bazında ayrılmamaktadır. Bununla birlikte ödenecek zekât miktarının ortaklar arasında adil bir şekilde pay edilebileceği belirtilmektedir.

Ortaklık mallarına ilişkin bir başka hadis de doğrudan Peygamber s.a.v. ile ilgili şu hadistir: *Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S), Hayber arazisinin çıkaracağı mahsûlün yarısı Yahûdiler'in olmak üzere, Hayber arazisini işlemeleri ve ekmeleri için Yahûdiler'e verdî*⁶. Görüldüğü üzere Peygamber s.a.v. de bizzat ortaklık kurmuş ve bu konuda bir mahsur görmemiştir. Sonuç olarak ortaklık mallarının da aynı şekilde bir bütün olarak zekâta tabi olacağı bundan önce zikredilen hadislerde açıkça anlaşılabilir.

⁴ Buhari, K. Zekat, 35-Bab: "Ayrı Ayrı Bulunan Zekat Malları Bir Araya Toplanmaz; Toplu Olanların da Arası Ayrılmaz" Hadis no 53; Ebu Davud, Zekat 2. Saimenin (Merada otlatılan hayvanlar) Zekatı, Hadis no 1567 ve 1568

⁵ Buhari, K. Zekat, 36-Bab: "Karışık İki Sürüden Oluşan Ortaklı Bir Sürünün Zekatı Hususunda, Bu Karışık Sürünün İki Sahibi Kendi Aralarında Adalet Gereğince Birbirlerine Müracaat Ederler" Hadis no 54

⁶ Buhari, Ortaklık, 11- zimmi ve müşriklerle ekincilik hususunda ortaklık akdi yapmak babı, Hadis no 16

2.3 Zekât Matrahını Belirleme Yolları

Zekât matrahının elde edilmesinde Net Yatırım Varlıkları Yöntemi ve Net Varlıklar Yöntemi olmak üzere iki yöntem kullanılmaktadır. Usulüne uygun olarak işlem yapıldığında her ikisi de aynı sonucu vermektedir.

Şekil 1: Net Yatırım Varlıkları Yöntemi yoluyla zekât matrahının elde edilmesi

$$\begin{array}{c} \boxed{\text{Ödenmiş sermaye}} \\ + \\ \boxed{\text{İhtiyatlar}} \\ + \\ \boxed{\text{Varlıklardan düşülmemiş ödenekler (karşılıklar)}} \\ + \\ \boxed{\text{Dağıtılmamış kârlar}} \\ + \\ \boxed{\text{Net gelir}} \\ + \\ \boxed{\text{Bilanço tarihi itibarıyla cari mali dönem boyunca}} \\ \quad \boxed{\text{ödenmeyecek olan yükümlülükler}} \\ + \\ \boxed{\text{Gelecek mali yılın bütün taksitleri}} \\ - \\ \boxed{\text{Net sabit varlıklar ve kiralık gayrimenkuller gibi ticari amaçlı olmayan}} \\ \quad \boxed{\text{ancak ek yatırım için tutulan sabit varlıklar}} \\ - \\ \boxed{\text{Nakledilen zararlar}} \\ = \\ \boxed{\text{Zekât matrahı}} \end{array}$$

Kaynak: AAOIFI (2010), Shari'a Standards For Islamic Financial Institutions, Shari'a Standard No. (35) Zakah, p.643

Şekil 2: Net Varlıklar Yöntemi yoluyla zekât matrahının elde edilmesi

$$\begin{array}{c} \boxed{\text{Zekâta tabi varlıklar}} \\ - \\ \boxed{\text{Bilanço tarihi itibarıyla cari mali dönem boyunca}} \\ \quad \boxed{\text{ödenecek yükümlülükler}} \\ - \\ \boxed{\text{Gelecek mali dönemde kuruluşun ödemesi gereken borç}} \\ \quad \boxed{\text{taksitlerinin toplamı}} \\ - \\ \boxed{\text{Herhangi bir kısıtlamaya tâbi tutulmamış}} \end{array}$$

katılma/yatırım hesabı sahiplerinin hakları
-
Azınlık hakları
-
Devlet hakları
-
Vakıf hakları
-
Bağış hakları
-
Belirli bir sahibi olmayan ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların hakları
=
Zekât matrahı

Kaynak: AAOIFI (2010), a.g.e, p.645

2.4 Net Varlıklar Yönteminde Değerleme İlkeleri

Bu kısımda “Shari’a Standard No. (35) Zakah” kapsamında zekâta tabi varlıklar ve bu varlıklardan indirim konusu yapılacak olan bilanço kalemlerine detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

2.4.1 Varlıklarda Değerleme

Tablo 2: Likit ya da istendiği anda likite çevrilebilir varlıkların değerlendirme ilkeleri

Varlık türü	Açıklama
Kasa mevcudu	Ulusal paralar nominal değer, yabancı paralar rayiç değer üzerinden zekât verilir.
Altın ve gümüş	Saf ağırlığı ya da para karşılığı üzerinden zekât verilir.
Banka hesapları	Cari hesaplar: Kuruluşun başka kuruluşlar (Merkez Bankası dâhil) nezdindeki hesapların zekâtı verilir.
	Katılma / yatırım hesapları: Bu hesaplardaki paraların vade sürelerine bakılmaksızın zekâtı verilir.
Tahviller, Yatırım Sertifikaları (Sukuk), Fonlar	Tahviller ve hazine/finansman bonoları: Ödenen anaparanın zekâtı verilir.
	Yatırım sertifikaları (sukuk): Sukukun temsil ettiği varlığa göre zekât verilir. Kuruluş sadece kârdaki hissesinin ve komisyon alacaklarının zekâtını vermekle mükelleftir.

Nakdi teminatlar	Güvence bedeli / depozit (hâmişü'l-ciddiyye): Veren taraf zekâtı ödeyecektir.
	Telefon, elektrik, gayrimenkul ya da teçhizat kiralaması gibi muayyen bir hizmet için kişi ya da kuruluşlardan alınan nakdi teminatlar: Bu tutarları verenler geri aldıklarında tek bir yıl için zekât öderler. Kaparo her şekilde satıcıda kalacağı için zekâta tabidir. Müşteri ise zekât hesabında indirim konusu yapar.
	İhaleye giriş ve uygulama teminatları: Veren taraf zekâtını öder. Alan taraf ise zekât hesaplamada indirim konusu yapar. Ancak veren taraf bu tutarı işletmekten mahrum bırakılmışsa süre sonunda tek bir yıla ilişkin öder.

Kaynak: AAOIFI (2010), a.g.e, p.645

Tablo 3: Alacaklar ve ticari malların değerlendirme ilkeleri

Alacak türü	Açıklama
Senetli ya da senetsiz alacak	Ödenmesi imkânsız değilse yıllık olarak zekâta tabidir.
Sözleşmelerden kaynaklanan nakit teminatlar	Kuruluşun bu teminatları işletme hakkı bulunmuyorsa zekât ödemez. Tekrar tahsil ettiğinde ise sadece bir yıllık zekât öder.
Sözleşmelere dayalı olarak yapılan avans ödemeleri	Kuruluşun mülkiyetinden çıktığı için zekâtı ödenmez.
Peşin ödenen giderler	Kuruluşun mülkiyetinden çıktığı için zekâtı ödenmez.
Tahakkuk etmiş gelirler	Zekâta tabidir.
Kanuni mevduatlar	İlgili kurumların izni olmadıkça çekilmesi ya da tasarrufta bulunulması engellenmişse tahsil edildiğinde bir yıllık zekât ödenir.
Murâbaha borçluları	Kâr ile birlikte toplam mal bedeli üzerinden zekât ödenir.
Kuruluşun satın aldığı ancak henüz teslim edilmemiş selem malı borçluları (selem malı alacakları)	Eğer ticaret maksadıyla alınmışsa ödenen anapara üzerinden zekât ödenir.
Kuruluşun sattığı istisna mallarının borçluları	Teslim vadelerine göre tahakkuk eden alacakların zekâtı ödenir.
Kuruluşun satın aldığı istisna mallarının borçluları	Bu mallar ticaret amaçlı ise satıcıya taahhüt edilen tutar üzerinden zekâtı

	verilir.
Ticaret amaçlı hisse senedi	Piyasa değerleri üzerinden yoksa bilirkişilerce takdir edilen değer üzerinden zekâti ödenir.
Telif hakkı, patent hakkı, marka ve bilgisayar yazılımı gibi maddi olmayan haklardan ticari amaçla sahip olunanlar	Ticaret mallarıyla birlikte zekâta tabidir.

Kaynak: AAOIFI (2010), a.g.e, p.646

2.4.2 Borçlarda Değerleme

Kuruluşun borçları ticari amaçlı olanlar zekât matrahından düşülür. Zekâta tabi olmayan sabit varlıkların alımından kaynaklanıyorsa düşülmez.

Tablo 4: Borçların zekât karşısındaki durumu

Borç kalemi türü	Açıklama
Cari Hesaplar	Hesap sahipleri tarafından kuruluş nezdinde açılmış hesaplardaki tutarlar zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Yatırım / Katılma Hesapları	Hesap sahipleri tarafından kuruluş nezdinde açılmış bu hesaplardaki tutarlardan kuruluşun mudârip (işletmeci ortak) ya da yatırım vekili olarak hak ettiği kâr payı ve ücret çıkarıldıktan sonra kârlarıyla birlikte zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Alacaklılar (Kısa vadeli borçlar ve overdraft hesaplar dahil)	Ticaret malı, teçhizat ve hizmet alımlarından kaynaklanan ve gelecek zekât döneminde ödenecek olan vadeli borçlar zekât varlıklarından düşülür.
Satımı yapılmış selem malı alacaklıları	Teslim edilmemiş selem malları selem bedeli tutarı kadar zekâta tabi varlıklarda düşülür.
Satımı yapılmış istisna malı alacaklıları	Yapımı üzerine sözleşme yapılmış ancak henüz teslim edilmemiş bir borç (eser borcu) söz konusudur. Ödeme senetleri ile aynı işlem görür.
Satın alınmış istisna malı alacakları	Kuruluşun istisna sözleşmesinde müşteri sıfatıyla yer almasından dolayı ortaya çıkan borçlardır. Bunlar zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Ödeme senetleri	Gelecek zekât döneminde vadesi dolacak olan vadeli mal ve hizmet ithalinden doğan kambiyo senetleri (emre yazılı borç senetleri ya da faizsiz borçlanma için verilen senetler) zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Tahakkuk etmiş	Mevcut dönem ile ilgili olup gelecek dönemde

masraflar	ödenecek olan borçlardır. Zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Peşin alınan ücretler	Eğer hizmet ifası için alınmışsa zekât varlıklarından düşülür. Emtia karşılığı alınmışsa teslimat olmasa bile zekât ödenir.
Tahakkuk etmiş vergiler	Cari ve gelecek dönemde ödenecek olan vergiler zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Azınlık hakları	Bağlı ortaklıklar gibi işlem görür.

Kaynak: AAOIFI (2010), a.g.e, p.647

2.4.3 Karşılıklarda Değerleme

Mali dönem sonunda varlıklardaki azalma ihtimaline veya kuruluşun kesin olmayan ve öngörülemeyen taahhütlerine karşı gelirlerden ayrılmış tutarı ifade eder. Karşılıklar muhtemel zarar ve çerçevesi çizilmemiş yükümlülükler için yapılan bir takdir olması sebebiyle borçlar tahsil edilince veya taahhütler yerine getirilince ya da karşılık gerekenden fazla olunca karşılıklar tamamen ya da kısmen kâr ve zarar hesabına (gelir gider tablosu) döner.

Sabit varlıklarla ilgili karşılıklar zekâta tabi varlıklardan düşülmez. Cari (dönen) varlıklarla ilgili karşılıklar⁷ zekât hesabı piyasa değeri üzerinden yapıldığından zekât varlıklarından düşülmez. Borçlarla ilgili karşılıklar: iş sonu karşılıkları, personel izin karşılıkları, vergi karşılıkları, tazminat karşılıkları gibi şirketin net bir şekilde çerçevesi çizilmemiş yükümlülükleri için ayrılan karşılıkları kapsar.

Tablo 5: Varlıklarda değer düşüklüklerinin zekât karşısındaki durumu

Değer düşüklüğü türü	Açıklama	Zekâta Tabi Varlıklardan
İşletme öncesi giderlerin itfa karşılığı	İşletme öncesi giderlerin itfa edilmiş kısmının kümülatif tutarıdır.	Düşülmez
Kazanç amaçlı satın alınmış hisse senetlerinin yatırım değerlerinin düşmesi karşılığı	Bu karşılık finansal piyasalardaki fiyatın ya da defterinin maliyet ya da piyasa değerinden hangisini daha aşağı ise ona göre yapılan kıymetlendirme bakımından maliyetin altına düşmesine karşılıktır.	Düşülmez
Malların zarar görme ve telef	Sürümü yavaş mallar için ayrılan karşılık, malların zaman içinde	Düşülmez

⁷ Burada sözü edilen karşılıktan kasıt varlıklardaki değer azalmasıdır.

olma ihtimaline ve sürümünün yavaşlığına karşılık ayrılan karşılık	değerinin düşmesi, kullanım süresinin dolması, türünün eskimesi ve piyasasının yavaş işlemesi ihtimaline karşılıktır.	
Malların fiyatlarının ve menkul kıymetlerin değerinin düşmesi ihtimaline karşı ayrılan karşılık	Bu karşılık fiilen gerçekleşen değer azalışları için ayrılır.	Düşülmez
Kurların düşmesine karşılık ayrılan karşılık	Şirketin mali tablolarında kullandığı para birimine göre yabancı para birimlerinin alış fiyatından aşağıya düşmesine karşılık şirket gelirlerini azaltan tutardır. Zekâta tabi varlıkları kıymetlendirirken piyasada oluşan döviz fiyatlarıdır.	Düşülmez

Kaynak: AAOIFI (2010), a.g.e, p.648

Tablo 6: Karşılıkların zekât karşısındaki durumu

Karşılık türü	Açıklama	Zekâta Tabi Varlıklardan
Kuruluşta çalışanların iş sonu tazminatı, emeklilik ikramiyesi ve emeklilik maaşları için ayrılan karşılık	Bu karşılık kuruluşun ödeme yükümlülüğüne karşılık ayrılan tutardır. Zira bu meblağ ödeme için ayrılmış fakat henüz ödenmemiştir. Fiilen ödendiğinde veya mevcut mali dönemde ödenmesi gerektiği halde ödenmediğinde zekâta tabi varlıklardan düşülür.	Düşülmez
Tazminat karşılığı	Başkalarına tazminat ödemesi gibi belli bir tutarın ödenmesi yolunda mahkemelerin istinaf öncesi kararlarından kaynaklanan güçlü yükümlülükler karşılığında gelirlerden ayrılan takdir edilmiş tutarlardır. Bu karşılık mahkeme kararlarında geçen tutarlara göre takdir edilir.	Mahkemelerin kesin kararıyla mutlaka ödenmesi gereken bir durum oluşmadıkça bu ödenek zekâta tabi varlıklardan düşülmez.

Bakım karşılığı	Sarf edilmek üzere ayrılmış ancak fiilen harcanmamış tutardır.	Düşülmez
Sabit varlıkların sigortası için ayrılan karşılık	Bu, sigorta şirketlerine ödenecek taksitler için şirketin gelirlerine yüklenen tutardır. Bu ödenek, içerdiği varlıkların değerine göre takdir edilir. Zira harcanmak üzere ayrılmış ancak henüz şirketin mülkiyetinden çıkmamış bir tutardır.	Düşülmez
Vergi karşılığı	Kanun gereği şirket tarafından ödenmesi gereken cari yılın ödenmemiş vergilerine karşılık şirket gelirlerine yüklenen tahmini tutardır. Mevcut mali yılda şirketin iş hacmine göre geçmiş mali yıllardaki vergi ödemeleriyle uyum arz edecek şekilde takdir edilir.	Düşülür.

Kaynak: AAOFI (2010), a.g.e, p.649

2.4.4 Kâr Yedeklerinde Değerleme

Kar yedekleri, kanun (kanuni yedekler) kuruluşun iç tüzüğü ya da genel kurul kararı (serbest yedekler) gereği kârlardan ayrılan tutarlardır. Kar yedeklerinden maksat gelecekteki büyüme için gerekli fonu oluşturma, muhtemel zararları telafi etme, kâr gerçekleşmeyen yıllarda kâr dağıtımını sağlama veya ihtiyaç kalmadığında kar yedeğinin dağıtımını yapma olabilir. Kar yedekleri bir borç ifade etmediği için zekâta tabidir. Bununla birlikte Net Varlıklar Yöntemi kullanıldığında zekâta tabi varlıklar içerisinde olduğu varsayılır. Sermaye ile ilgili nominal değer üzerinde gerçekleştirilen ihraçlar da zekâta tabi varlıklardan düşülmezler.

Tablo 7: Kâr yedeklerinin zekât karşısındaki durumu

Bilanço Kalemi	Açıklama	Zekâta Tabi Varlıklardan
Yeniden değerlendirme artışları (sermaye yedekleri)	Sabit varlıklar zekâta tabi varlıklar arasında yer almadığı için piyasa değerleri üzerinden yeniden değerlendirilmesi sonucu oluşan farklardır.	Düşülmez
Kâr yedekleri	Dağıtılabılır kârın bir parçasıdır.	Düşülmez

	Gelecekte duyulabilecek ihtiyaçlar için idari bir kararla ayrılır. Kuruluşun borcu sayılmaz.	
Hisse senedi ihraç primi	Kârın bir parçasıdır.	Düşülmez
Dağıtım duyurulmuş kâr yedekleri	Yönetim kurulunun ilan ettiği ancak henüz dağıtmadığı kârlardır.	Düşülmez
Dağıtılmamış kârlar	Gelecek yıllara aktarılmak üzere bloke edilmiş kârlardır. Kâr yedeklerindedir.	Düşülmez

Kaynak: AAOIFI (2010), a.g.e, p.649

2.5 Örnek Uygulama

Örnek: SM Katılım Bankasının 31.3.2015 tarihli bilançosu aşağıda verilmiştir.

Varlıklar	TL
Nakit ve nakit değerler	1.000.000
TC Merkez Bankası	4.000.000
Alım satım amaçlı finansal varlıklar	50.000
Bankalar	2.500.000
Satılmaya hazır finansal varlıklar	2.200.000
Krediler ve alacaklar	20.000.000
Bağlı ortaklıklar	160.000
Kiralama işlemlerinden alacaklar	700.000
Maddi duran varlıklar	500.000
Maddi olmayan duran varlıklar	50.000
Vergi Varlığı (ertelenmiş vergi varlığı)	50.000
Satış amaçlı elde tutulan varlıklar	20.000
Diğer aktifler	270.000
Toplam	31.500.000
Yükümlülükler	
Toplanan fonlar	17.500.000
Bankalar ve katılım bankaları	500.000
Alınan krediler	6.550.000
Kiralama borçları	660.000
Karşılıklar	600.000
Vergi borcu	50.000
Hissedar Hakları	
Sermaye	5.000.000
Sermaye yedekleri	50.000

Kâr yedekleri	250.000
Geçmiş yıl kârı	300.000
Azınlık payları	40.000
Toplam	31.500.000

Ek bilgiler

1. Nakit değerlerin 400.000 TL'lik kısmı 160.000 ABD dolarından oluşmaktadır. Hesaplama günündeki dolar kuru 1 ABD doları = 2,6 TL'dir.
2. TCMB'deki paranın 500.000 TL'si vadesiz serbest hesaptır. 3.500.000 TL'si ise vadeli serbest olmayan hesaptır.
3. Satılmaya hazır finansal varlıkların tamamı Hazine tarafından ihraç edilmiş sukuklardan oluşmaktadır. Sukukların 1.000.000 TL'lik kısmı 20.3.2014 tarihinde, 500.000 TL'lik kısmı 25.3.2014 tarihinde, kalan kısmı ise 10.5.2014 tarihinde portföye alınmıştır.
4. Kredi ve alacakların %2'lik kısmının tahsil imkânı sınırlıdır.
5. 6.550.000 TL tutarındaki alınan kredinin 5.000.000 TL'si ile 300.000 TL tutarındaki kiralama borcunun 250.000 TL'si gelecek dönemlere aittir.
6. Kiralama borcunun 560.000 TL'lik kısmı duran varlık edinimiyle ilgilidir.

Çözüm

Ticari varlıklar	(TL)
Nakit ve nakit değerler	1.016.000
TC Merkez Bankası	500.000
Alım satım amaçlı finansal varlıklar	50.000
Bankalar	2.500.000
Satılmaya hazır finansal varlıklar	1.500.000
Krediler ve alacaklar	19.600.000
Kiralama işlemlerinden alacaklar	700.000
Maddi duran varlıklar	500.000
Vergi Varlığı (ertelenmiş vergi varlığı)	50.000
Satış amaçlı elde tutulan varlıklar	20.000
Ticari varlıklar toplamı	25.936.000
Ticari yükümlülükler	
Toplanan fonlar	17.500.000
Bankalar ve katılım bankaları	500.000
Alınan krediler	6.550.000
Kiralama borçları	100.000
Vergi borcu	50.000
Azınlık hakları	40.000

Ticari yükümlülükler toplamı	24.740.000
Zekâatlanabilir tutar	1.196.000

- Nakit değerlerin 600.000 TL'lik kısmı ulusal paradan oluşurken kalan kısmı 160.000 ABD dolarıdır. Doların 2,6 TL güncel kura göre değeri 416.000 TL olup nakit değerler toplamı 1.016.000 TL olmuştur.
- İlgili kurumların izni olmadıkça çekilmesi ya da tasarrufta bulunulması engellenen fonlar tahsil edildiğinde bir yıllık zekât ödenir. Bu bakımdan TCMB bünyesindeki 4.000.000 TL tutarındaki fonun 3.500.000 TL'lik kısmı zekât varlıkları arasında yer almamış sadece 500.000 TL dikkate alınmıştır.
- Sukukların 700.000 TL'lik kısmının portföye alınma tarihi 10.15.2014 olup dolayısıyla zekât hesaplama tarihi itibarıyla henüz 1 yıllık süreye ulaşmadığı için zekât varlıklarına dâhil edilmemiştir.
- Kredi ve alacakların %2'sinin tahsil imkânı sınırlı olduğu için 1.000.000 TL'lik kısmı zekât varlıklarından düşülmüştür.
- Bağlı ortaklıklar, ortak olunan şirketin zekâtı hesaplayıp ortaklık oranı üzerinden SM şirketine yansıtması gerektiği için zekât varlıkları arasında yer almamıştır.
- Maddi duran varlıklar ticari amaçla elde tutulmadığı için zekât varlıkları arasında yer almamıştır.
- Karşılıklar ileride varlık çıkışına neden olacak iktisadi olaylar için ayrılan ödeneklerdir. Örneğin haklı bir nedenden dolayı izleyen dönemlerde işten ayrılacak personel için kıdem tazminatı hesaplanır. Bu tazminat her yıl bir giydirilmiş maaş kadar hesaplanır ve birikimli olarak devam eder. Bu tutar bir borç yükü olmakla beraber ne zaman ve ne tutarda gerçekleşeceği kesin olarak bilinemediği için zekât varlıklarından düşülmez. Kesin tutarı ve ödeme tarihi belli olduktan sonra zekât varlıklarından düşülebilir.
- Zekâatlanabilir tutar $25.936.000 - 24.740.000 = 1.196.000$ TL
- Zekât tutarı $= 1.196.000 * \%2,5 = 29.900$ TL

3 Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekât, Zekât Fonu (Hesabı) ve Muhasebesi

3.1 Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekât

Zekât Müslümanlarca yerine getirilmesi gereken dini bir vebicedir. Esasen hükmi şahıs özelliği taşıyan genelde şirketler özelde faizsiz finansal kuruluşlar her ne kadar bir şahıs gibi hareket edip işlem görseler de doğrudan doğruya zekât mükellefi değillerdir. Bununla birlikte şirket hissedarlarının şirket malvarlığı üzerinden zekât ödeme durumları söz konusudur. Bu bakımdan şirketler dolaylı olarak zekât mükellefi olabilmektedir. Şöyle ki

şirketin zekâta tabi malvarlığının ve zekâttan indirim konusu yapılacak kalemlerin belirlenmesinde şirketin hazırlayacağı bilanço, gelir tablosu ve diğer açıklayıcı bilgiler birincil rol oynamaktadır. Şirket bu bilgileri sağlayarak zekât hesaplama işini bizzat yürütebilir. Hissedarların bilgi ihtiyacının karşılanması bakımından her halükarda şirketin zekât için gerekli bilgiyi sağlaması kaçınılmazdır.

Türkiye’de zekât hesaplama, toplama ve dağıtma görevini yerine getiren resmi ya da özel bir kuruluş olmadığı için faizsiz finansal kuruluşlar bu görevi kendileri yürütmek durumundadır. Faizsiz finansal kuruluşlar kendi mal varlıkları üzerinden tahakkuk eden zekât tutarını hesaplama görevi için kendi içinde bir birim oluşturabilirler. Eğer bu mümkün görünmüyorsa en azından yayınlanacak faaliyet raporlarının zekâta tabi varlıkları ve zekâttan indirim konusu yapılacak yükümlülük kalemlerini belirlemeye imkân verecek açıklıkta olmasını sağlamaları gerekir.

3.2 Zekât Fonu (Hesabı)

Faizsiz finansal kuruluş tahakkuk eden zekât tutarını hesapladıktan sonra bunu hissedarlara bildirmek ve ödemek durumundadır. Bu ödeme dönem karı üzerinden yapılan temettülerle karşılanabilir. Hissedarların zekât ödeme talebinin karşılanması için kuruluş yapacağı temettü ödemelerinin tahakkuk eden zekât tutarının altına düşmemesine dikkat etmelidir. İstenmeyen nedenlerden dolayı (kârın yetersiz kalması ya da dönemin zararlar sonuçlanması gibi) temettü tutarının yetersiz kalması ihtimaline karşılık Genel Kurul kararı uyarınca dönem karı üzerinden Özkaynaklarda Kar Yedekleri olarak raporlanmak üzere zekât fonu adı altında bir fon ayrılabilir.

Ayrılan bu zekât fonu, gelecek dönemlerde dönem karının yetersiz kalması ya da dönemin zararlar sonuçlanması halinde tahakkuk eden zekât tutarının hissedarlara ödenmesinde kullanılabilir. Zekât fonu ayrılmak suretiyle bu fon tutarı kadar kuruluştan nakit çıkışı engellenmiş olacaktır. Böylece engellenen fon çıkışı sayesinde izleyen dönemlerde dönem karı yetersiz kalsa veya dönem zararlar sonuçlansa bile tahakkuk eden zekât tutarı bu fondan karşılanarak hissedarlara ödenebilir. Nitekim dönem zararlar kapanmış olsa bile yine de zekât tahakkuk edebileceği daha önce belirtilmişti. Bu bakımdan hissedarlara en azından zekât görevlerini yerine getirmelerini sağlayacak miktarda temettü ödemesi yapılma imkânı olacaktır.

3.3 Zekât Muhasebesi

İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) 1 Ocak 1999’tan itibaren geçerli olan Zekât Finansal Muhasebe Standardı (FAS 9) yayınlamıştır. FAS 9’un 1. Paragrafında, standardın kapsamının zekât matrahının saptanmasıyla ilgili muhasebe uygulamalarının ana hatlarını sunmak, zekât matrahına dâhil olan kalemlerin ölçülmesi ve zekâtın İslami

bankalar ve diğer finansal kurumların finansal tablolarında açıklanması olduğunu açıklığa kavuşturmuştur (Abdul Rahman, 2011: 234).

Söz konusu standardın mevcut şartlarda Türkiye’de uygulama alanı olmamakla birlikte Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının rehber olarak kullanıldığı söylenebilir. Nitekim yine AAOIFI tarafından yayınlanmış olan orijinal adıyla Şeria Standartlar (Shari’a Standards) TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) tarafından Faizsiz Bankacılık Standartları adıyla Türkçeye çevirmiş ve ilgili yerlere dağıtmıştır.

FAS 9’un 1. Paragrafında, standardın kapsamının zekât matrahının saptanmasıyla ilgili muhasebe uygulamalarının ana hatlarını sunmak, zekât matrahına dâhil olan kalemlerin ölçülmesi ve zekâtın İslami bankalar ve diğer finansal kurumların finansal tablolarında açıklanması olduğunu açıklığa kavuşturmuştur (Abdul Rahman, 2011: 235).

Bir İslami toplumda muhasebenin temel görevlerinden biri de Şeri hükümlerde belirtildiği üzere bireylerin Zekât yükümlülüklerini belirlemelerini mümkün kılacak gerekli bilgiyi sunmaktır (Gambling and Karim, 1991:42).

İslam’daki sosyal hesap verebilirlik kavramı aynı zamanda tam açıklama ilkesiyle de ilişkilidir. Tam açıklama işlemlerin her ayrıntısını açıklamak anlamına gelmez. Bununla birlikte Allah’a (s.v.t.) hizmet etmenin amaçları bakımından kullanıcılar için önemli olarak görülen her şeyi açıklamak hesap hazırlayıcısı için bir gerekliliktir. Daha kesin bir ifadeyle, İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlara yönelik Finansal Muhasebe Kavramları (SFA 2)’ndeki AAOIFI’nin Finansal Muhasebe Beyanı No. 2 İslami açıklama kavramının “uygun” açıklama kavramı ile ilgili olduğunu açıklığa kavuşturmuştur. Burada, yeterli açıklama finansal tabloların kullanıcılara yararlı olacak gerekli tüm önemli bilgileri içermesi gerektiği anlamına gelir. İslami finansal kurumlar ve ticari işletmelerin en azından yıllık raporlardaki aşağıda belirtilenleri açıklaması gerekir (Abdul Rahman, 2011: 239-40):

- i. Tahakkuk eden veya ödenecek zekât tutarı;
- ii. Kullanılan zekât ölçüm metodu;
- iii. Zekatla ilgili olan konularda Şeri gözetim kurulunun hükümleri (İslami bankalar durumunda); ve
- iv. İştiraklerden tahakkuk eden zekât yükümlülüğü; özkaynak yatırım hesabı ve diğer yatırım hesabı (İslami bankalar durumunda)

3.4 Örnek Uygulama

(i) SM Katılım Bankası 20.4.2015'te ilk çeyrek mali tablosunu baz alarak zekât tutarını 15.900 TL olarak hesaplamış ve hissedar bazında kamuya ilan edilmiştir. (ii) Genel Kurul toplantısında 300.000 TL olan önceki dönem kârından Birinci Tertip Yedek Akçe, Birinci Temettü ve Gelir Vergisi Stopajı düşüldükten sonra kalan kısmın tamamının gelecek dönemlerde dönem karının yetersiz kalması halinde hissedarlara yapılacak zekât ödemesinde kullanılmak üzere zekât fonu olarak ayrılmasına karar verilmiştir. (iii) Kuruluş 30.4.2015 günü temettü tutarını hissedarların hesaplarına aktarmıştır.

Kar Dağıtım Tablosu		TL
(1)	Vergi Sonrası Kar (Geçmiş yıl karı)	300.000
(2)	I. Tertip Yasal Yedek Akçe (300.000 x %5)	15.000
(3)	Dağıtılabılır Net Dönem Karı (300.000 – 15.000)	285.000
(4)	Brüt Birinci Temettü (5.000.000 x %5)	250.000
(5)	Nakdi Kar Dağıtımını Stopajı (250.000 x %15)	37.500
(6)	Net Birinci Temettü (250.000 – 37.500)	212.500
(7)	Zekât Fonu (300.000 – 15.000 – 212.500 – 37.500)	35.000

Kâr dağıtımına ilişkin kayıt

1	20.4.2015		
	4 Geçmiş Yıllar Karları	300.000	
	3 Muhtelif Borçlar		212.500
	- <i>Hissedarlara Ödenecek Kâr Payları</i>		
	3 Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler		37.500
	- <i>Gelir Vergisi Stopajı</i>		
	4 Kâr Yedekleri		50.000
	- <i>Yasal Yedekler: 15.000</i>		
	- <i>Zekât Fonu: 35.000</i>		

Ortaklara temettü ödemesinin yapılması

2	2.4.2015		
	3 Muhtelif Borçlar	212.500	
	- <i>Hissedarlara Ödenecek Kâr Payları</i>		
	3 Özel Cari Hesaplar		212.500

A. YATBAZ

<i>- Y.İ.Y. Gerçek Kişiler</i>	
--------------------------------	--

Defterikebir kayıtları

4 Geçmiş Yıl Karları		4 Kâr Yedekleri (Yasal Yedekler)	
(1)	300.000	300.000	(1) 15.000
4 Kâr Yedekleri (Zekât Fonu)		3 Muhtelif Borçlar (Hissedarlara Ödenecek Kâr Payları)	
(1)	35.000	212.500	212.500 (1)
3 Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler (Gelir Vergisi Stopajı)		3 Özel Cari Hesaplar - Y.İ.Y. Gerçek Kişiler	
	37.500 (1)	212.500	(2)

SM KATILIM BANKASI 31.4.2015 TARİHLİ BİLANÇOSU

TL

Varlıklar

Nakit ve nakit değerler	1.000.000
TC Merkez Bankası	4.000.000
Alım satım amaçlı finansal varlıklar	50.000
Bankalar	2.500.000
Satılmaya hazır finansal varlıklar	2.200.000
Krediler ve alacaklar	20.000.000
Bağlı ortaklıklar	160.000
Kiralama işlemlerinden alacaklar	700.000
Maddi duran varlıklar	500.000
Maddi olmayan duran varlıklar	50.000
Ertelenmiş vergi varlığı	50.000
Satış amaçlı elde tutulan varlıklar	20.000
Diğer aktifler	270.000
Toplam	31.500.000

Yükümlülükler

Toplanan fonlar	17.712.500
Bankalar ve katılım bankaları	500.000
Alınan krediler	6.550.000
Kiralama borçları	660.000
Karşılıklar	600.000
Vergi borcu	87.500

Hissedar Hakları	
Sermaye	5.000.000
Sermaye yedekleri	50.000
Kâr yedekleri	300.000
- Yasal Yedekler : 265.000	
- Zekât Fonu : 35.000	
Geçmiş yıl kârları	0
Azınlık payları	40.000
Toplam	31.500.000

Sonuç

Zekât matrahının sağlıklı bir şekilde hesaplanabilmesi için faizsiz finansal kuruluşların bilanço ve buna ilişkin diğer açıklayıcı bilgileri özenli bir şekilde hazırlamaları önem arz etmektedir. Böyle bir tutum muhasebenin tam açıklama kavramına da uygun düşecektir. Nitekim tam açıklama kavramı gereği işletmeler mali tablo kullanıcılarına tam, açık ve anlaşılır bilgi sunulmalıdır. Zekât ödeyecek hissedarlar zekât matrahını hesaplarırken yönetimin hazırlamakla sorumlu olduğu faaliyet raporundan yararlanacakları için bu raporların tam açıklama kavramına uygun olarak hazırlanması gerekmektedir.

Finansal raporların esas hazırlanış amacı ilgili kişilere işletme hakkındaki bilgi ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu anlamda faizsiz finansal kuruluşlar da sosyal sorumluluk gereği Müslüman hissedarlarının zekât ödemek istemeleri durumunda ihtiyaç duyacakları birtakım mali bilgileri sağlamakla mükelleftirler. Müslüman hissedarların bu ihtiyacının göz önüne alınmaması halinde farz bir ibadet olan zekâtın ödenmesinde önemli sıkıntılar yaşanabilir.

Faizsiz finansal kuruluşlar şirket şeklinde oluştukları için zekât matrahının bir bütün olarak hesaplanması esastır. Yönetim işletme içinde bir birimi ya da dışarıdan bağımsız bir birimi zekât matrahı hesaplamakla görevlendirebilir. Zekât matrahı hesaplandığında hissedarların sahip olduğu ortaklık oranına göre her bir hissedarın ödeyeceği zekât pay edilir. Böylece dileyen hissedar ne kadar zekât ödeyeceği bilgisine kavuşmuş olur.

Seküler yönetim anlayışının olmadığı ülkelerde zekât toplama işi için oluşturulmuş resmi kurumlar vardır. Örneğin Malezya'da zekât toplama işini resmi bir kuruluş yürütmektedir. Bu kuruluş zekâtları toplayarak Kur'an'da belirtilen sekiz sınıfa infak etmektedir. Türkiye'de böyle bir kuruluş olmadığı için bu görevi yürütmek doğrudan zekât ödeyicisi (mükellefi) üstlenmek zorundadır. Her hissedar kuruluş tarafından hesaplanan veya hesaplatılan zekât tutarını kuruluştan tahsil ederek gerekli yerlere vermekle mükelleftir.

Kuruluş zekât tutarını belirledikten sonra hissedarlara bu tutar temettü ödemesi adı altında yapılabilir. Hissedarlara ödenecek zekâtın finansı için kuruluş özkaynaklar altında bir zekât fonu (hesabı) oluşturabilir. Böylece karın yetersiz kalması ya da dönemin zararlı sonuçlandığı dönemlerde tahakkuk eden zekât tutarının ödenmesi mümkün olacaktır.

Hissedarlar tarafından ödenecek Zekât tutarının karşılanmasında kullanılacak temettü ödemesinden gelir vergisi stopajı yapılmaması zekâtın teşvik edilmesini, dolayısıyla sosyal adalette iyileşme sağlanmasına katkı sunabilir. Bu bakımdan devletin bu yönde bir adım atması yerinde olacaktır.

Kaynakça

- 1st Ethical Cahritable Trust (2011), *Understanding & Calculatin Zakah*, Updated Version Edition VI, Bolton. http://www.1stethical.com/wp-content/uploads/2010/07/Zakah_guide.pdf (30.08.2015)
- AAOIFI (2010), Shari'a Standards For Islamic Financial Institutions, Shari'a Standard No. (35) Zakah
- Abul Rahman, Abdul Rahim (2011), *An Introduction to Islamic Accounting Theory and Practice*, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Cambridge University Press, Third Edition
- Dhar, Praham (2013), "Zakat as a Measure of Social Justice in Islamic Finance: An Accountant's Overview", *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, vol.1 No.1.
- Gambling, T and R.A.A. Karim. (1986). Islam and Social Accounting. *Journal of Business Finance and Accounting*, Spring, 39-50.
- Köse, Murtaza (1998), İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Tüzel Kişilik, Ekev Akademi Dergisi, c.1, s.2 (Mayıs 1998) (s.221-230).
- Odabaşı, Mehmet ve Aktepe, İshak Emin (Çev.) (2012), *Faizsiz Bankacılık Standartları*, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Yayın No: 2, İstanbul.
- Özsoy, Şerafettin (2012), *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*, Bilnet Matabaacılık, İstanbul.
- Shihatah, Husayn H. And Abu Ghuddah, 'Abd as-Sattar (2004), *A Guide to Accounting Zakah*, Al-Falah Foundation, Cairo, Egypt.

